

İçel Dergisi

<http://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel>

e-ISSN: 2791-8599

İçel İsminin Oğuz Boylarıyla Bağlantısı

H.İbrahim Doğanay *¹ ¹ hibrahimdoganay@gmail.com

Kaynak Göster: Doğanay, H.İ. (2024). İçel İsminin Oğuz Boylarıyla Bağlantısı. İçel Dergisi, 4 (2), 114-127

Anahtar Kelimeler

Kilikya,
Taşeli,
Üçok-Bozok,
İç Oğuz-Dış (Taş) Oğuz

Araştırma Makalesi

Geliş: 08.09.2024
Revize: 08.11.2024
Kabul: 19.11.2024
Online: 31.12.2024

ÖZ

2002 yılında yapılan Kanun değişikliğiyle İçel vilayetinin ismi Mersin olmuştur. Bu isim değişikliği neticesinde Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesinden bu zamana kadar yaklaşık sekiz asırdır belirli bir coğrafyayı tanımlamak üzere kullanılan "İçel" isminden vaz geçilmiştir. Artık gündelik yaşamda kullanılmadığı için unutulmaya yüz tutan "İçel" ne anlama gelmektedir? Kanun değişikliğinin gerekçesinde ifade edildiği gibi, vilayet sınırları içerisindeki sadece dar bir alanı mı kapsamaktadır? Ya da Kilikya denilen bölgenin bir bölümüne verilen bir ad mıdır?

İçel isminin toplumun geneli tarafından doğruluğu sorgulanmaksızın kabul edilen sözlük anlamı tatmin edici düzeyde değildir. Kadim Türk kültürünün belirli bir coğrafyayı betimlemek için türettiği isimler yüzyıllar boyunca kullanılmış ise daha derin anlamlara sahip olmalıdır. Anadolu coğrafyasında -eli, -ili ekleriyle türetilen yöre isimleri, genellikle o bölgede yaşayan kişilerle, bölgeye yerleşen Oğuz Boylarıyla veya bölgenin hâkimiyetini ele geçiren Türkmen aşiretleriyle ilişkilidir. Bu durum İçel'in gerçek anlamının, bilinen anlamından çok daha farklı olabileceği yönündeki şüpheleri güçlü kılmaktadır. Yöreyle İçel isminin Anadolu Selçukluları Döneminde verildiği konusunda otoriteler arasında herhangi bir fikir ayrılığı bulunmamaktadır. İçel isminin kökeninin Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinin erken dönemlerinde araştırılması daha doğru sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Kültürel süzgeçte türetilen yöre isminin toplumsal bilinçaltımıza yönelik sembolik anlamını kavrayabilmek için "kültür kodlarımıza" başvurulmalıdır.

The Connection of the Name İçel with Oghuz Tribes

Keywords

Cilicia,
Taşeli,
Üçok-Bozok,
İç Oğuz-Dış (Taş) Oğuz

Research Article

Received: 08.09.2024
Revised: 08.11.2024
Accepted: 19.11.2024
Online: 31.12.2024

ABSTRACT

With the legal amendment made in 2002, the name of the province of İçel was changed to Mersin. As a result of this name change, the name "İçel," which had been used to define a specific region for approximately eight centuries since the Turks settled in Anatolia, was abandoned. What does "İçel," a name that is now on the verge of being forgotten because it is no longer used in daily life, mean? As stated in the rationale of the legal amendment, does it only cover a narrow area within the boundaries of the province? Or is it a name given to a part of the region known as Cilicia?

The dictionary meaning of the name "İçel," which has been accepted by the general public without questioning its accuracy, is not satisfactory. If the names created by the ancient Turkish culture to describe a specific region have been used for centuries, they must have deeper meanings. In the Anatolian geography, place names derived with the suffixes "-eli" or "-ili" are generally related to the people living in that region, the Oghuz tribes who settled in the area, or the Turkmen tribes who took control of the region. This situation strengthens suspicions that the true meaning of "İçel" might be very different from the known meaning. There is no disagreement among authorities that the name İçel was given to the region during the Anatolian Seljuk period. Researching the origin of the name "İçel" in the early periods of the Turkification of Anatolia will allow us to reach more accurate conclusions. To grasp the symbolic meaning of the place name, which was created through a cultural filter and embedded in our collective subconscious, we must refer to our "cultural codes."

1. Giriş

Vatan topraklarını düşman işgalinden kurtarmak ve Millî Mücadeleyi yönetmek üzere 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'nin yoğunlaştığı bir diğer önemli mesele de tüm kurumlarıyla çöken devlet aygıtının ideolojik temelde yeniden inşa edilmesidir. Bu kapsamda, Millet egemenliğine dayalı yönetim sistemine imkân sağlayan Anayasa hazırlanması için çalışmalara derhal başlanır. Meclisin açılmasından yaklaşık dokuz ay sonra 20 Ocak 1921 tarihinde yürürlüğe konulan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası) ile halen uygulanmakta olan İl İdaresi sistemimizin temelleri de atılmış olur. Cumhuriyet dönemi idari bölünüşünün Osmanlı'dan farklı ele alınacağını ipuçlarını veren Teşkilat-ı Esasiye Kanunu uyarınca Osmanlı dönemi vilayet sisteminin liva/sancak teşkilatları ortadan kaldırılmış ancak 1924 Anayasasının yürürlüğe girmesine kadar varlıkları fiilî olarak devam etmiştir [1].

20 Nisan 1924 tarihinde yürürlüğe giren yeni Anayasa'da mevcut vilayetler lağvedilerek, vilayetlerin alt birimleri olan Liva/Sancak teşkilatlarından yeni vilayetler oluşturulmuştur. Böylelikle Osmanlı döneminin geniş coğrafyaları kontrol eden eyalet büyüklüğündeki vilayetlerinden, daha küçük alanları yöneten vilayet sistemine geçilir.

Bu suretle oluşturulan vilayetlerden birçoğunun olması gereken niteliği taşımadığı kısa sürede anlaşılmıştır. 1926'da Dâhiliye Vekâleti tarafından İcra Vekilleri Heyetine (Bakanlar Kuruluna) sunulan rapor¹ doğrultusunda çıkarılan 877 sayılı Kanunla on bir vilayet lağvedilir [2]. Bu kapsamda kaza (ilçe) yapılan Üsküdar, Beyoğlu, Çatalca, Gelibolu, Genç, Ergani, Siverek, Kozan, Muş, Ardahan ve Dersim'in hangi vilayetlere bağlanacağı hususu Dâhiliye Vekâletinin takdirine bırakılır.

Resim-1, 1927 tarihli Anavatan Haritası, kaynak: Library of Congress

Vilayet İdaresi Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1929 yılında, genç Cumhuriyetin idari örgütlenmesi 63 vilayet, 380 kaza ve 750 nahiyeden oluşmaktadır (Resim-1). 1933 yılında çıkarılan 2197 sayılı Kanunla Aksaray, Artvin, Cebeli Bereket (Osmaniye), Hakkâri, Silifke ve Şebinkarahisar vilayetlerinin kaldırılmasıyla il sayısı 57'ye düşer [3]. Lağvedilen vilayetlerden: Aksaray'ın merkez ve Arapsun kazası Niğde'ye, Şereflikoçhisar kazası Ankara'ya; Hakkâri'nin merkez ve Gevaş kazaları Van'a, Beytüşşebap kazası Bitlis'e; Şebinkarahisar'ın merkez ve Alucra kazaları Giresun'a, Mesudiye kazası Ordu'ya, Suşehri ve Koyulhisar kazaları Sivas'a; Cebelibereket vilayetinin merkez (Osmaniye), Bahçe, Dört Yol ve Ceyhan kazaları Adana'ya, İslâhiye Kazası Gaziantep'e bağlanmıştır. Aynı Kanunla İçel (Silifke) ve Mersin vilayetleri birleştirilerek merkezi Mersin olan "İçel" vilayeti; Artvin ve Rize vilayetleri birleştirilerek merkezi Rize olan "Çoruh" vilayeti oluşturulur. Adana vilayetinin adı da "Seyhan" olarak değiştirilir.

¹ Her bir vilayet hakkında bilgi ve tecrübe sahibi idareciler tarafından tetkik edilen hususların, Dâhiliye (İçişleri), Nafia (Bayındırlık), Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye (Sağlık ve Sosyal Yardım), Müdafaa-i Milliye (Milli Savunma) Vekâletleri ile Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti (Genel Kurmay Başkanlığı) uzmanlarından oluşan sekiz kişilik heyet tarafından değerlendirilmesi sonucunda hazırlanan "Taksimatı Mülkiye Tetkikatının Netayici Hakkında Umumi Rapor"

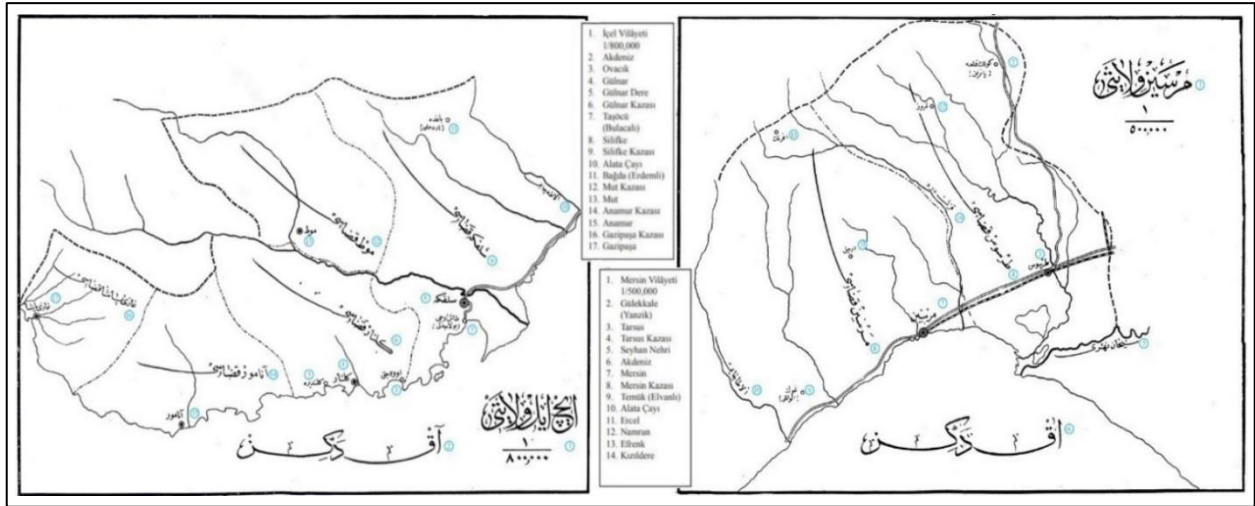
Dil Devriminin hemen ardından çıkarılan Kanunda, vilayet isimlerinin Türkçeleştirilmesi denenmiş ancak toplumun genelinde karşılık bulmamıştır. Kısa süre sonra bu uygulamadan vaz geçilerek halk arasında kullanımı devam eden eski isimlere dönülecektir.

Dil Devriminin hukuk ve idari alanında da gerçekleşmesi bakımından 1945 yılında yapılan Anayasa Değişikliği ile 1924 Anayasasındaki yabancı kökenli kelimelerin yerine Türkçe karşılıkları kullanılmaya başlanır. Ülkenin idari bölünüşünde merkezi otoriteyi temsilen mülki amirin sorumluluk sahası anlamında vesayeti çağrıştıran vilayet, kaza ve nahiye terimlerinin yerine; yurt/memleket bağlamında vatan toprağıyla ilişkilendirilen il, ilçe ve bucak terimleri getirilir. 1949 yılında yürürlüğe giren 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu da bu terminolojiye göre düzenlenmiştir.

2. Mersin'in İçel Olması

Osmanlı yönetimine girdiği 1487'de Karaman Eyaletine bağlı iken 1571'de Kıbrıs Eyaletine, 1584'te tekrar Karaman Eyaletine ve son olarak 1869'da Adana Vilayetine bağlanan "İçel" sancağı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem idari taksimatını gösteren "Teşkilât-ı Hâzıra-ı Mülkiyeyi Hâvi Cetvel²"de müstakil sancak olarak yer almaktadır [4]. 1924'te vilayet olduğunda Silifke (merkez), Mut, Anamur, Gülnar ve Gazipaşa olmak üzere 5 ilçesi bulunmaktadır.

Mersin ise 1852 yılında Adana Eyaletinin Tarsus Sancağına bağlı nahiye iken 1864'te kaza yapılmıştır. 1886'da Tarsus-Mersin demiryolunun işletmeye açılmasıyla önem kazanan Mersin 1889'da sancak olmuştur. Adana vilayetine bağlı Mersin sancağı 1924'te vilayet olduğunda Mersin ve Tarsus olmak üzere iki ilçeden oluşmaktadır (Resim-2).

Resim-2, İçel ve Mersin vilayetleri, kaynak: 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi³

1929 Dünya Ekonomik Bunalımının (Büyük Buhran) gölgesinde gerçekleştirilen 1930 Belediye seçimleri, çok partili demokratik hayata geçiş için biraz daha zamana ihtiyaç olduğunu göstermesinin yanı sıra seçim sonuçları itibarıyla devletin mülki idaresinde de birtakım yapısal değişikliklere yol açması bakımından önemlidir.

Atatürk'ün direktifleriyle Fethi Okyar tarafından kurulmasının ardından bir anda Cumhuriyet ve devrim karşıtlarının odağı haline gelen Serbest Cumhuriyet Fırkası, ülke genelindeki 930 belediyeden iki vilayet merkezi (Samsun ve Silifke), 16 kaza ve 6 nahiye olmak üzere toplam 24 belediyeyi kazanır [5]. Serbest Cumhuriyet Fırkasının elde ettiği bu beklenmedik başarıda cahil halkın dini duygularının istismar edilmesine yönelik propagandanın yanı sıra Cumhuriyet Halk Fırkasının neredeyse feodal yapıya dönüşen parti teşkilatlarına duyulan öfke etkili olmuştur.

Atatürk, Devlet idaresine karşı halktan gelen bu tepkinin sebeplerini ve dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik krizin halk üzerindeki etkilerini yerinde görmek üzere 17 Kasım 1930-2 Mart 1931 tarihleri arasında geniş çaplı iki yurt gezisine çıkmıştır. Söz konusu gezilerde Atatürk'e eşlik eden heyet üyeleri, Atatürk'ün direktiflerine ilişkin notlar almış ve bu notlar daha sonra genel bir rapor haline getirilerek ilgili birimlere iletilmiştir. Devlet idaresindeki birimler ise bu notlardan hareketle gerekli çalışmaları yaparak Başbakanlığa sunmuştur [6].

² Dâhiliye Nezaretince hazırlanan cetvelde 1915 itibarıyla mevcut vilayetler ile bağlı ve müstakil sancaklar gösterilmektedir.

³ Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KAYAUM) adına Dr.Ahmet Tetik editörlüğünde T.Çavuşoğlu, E.Şahin ve İ.Polat tarafından yayına hazırlanan 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesinin 458-459 sayfalarındaki İçel ve 792-793 sayfalarındaki Mersin haritalarının yazar tarafından birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Dâhiliye Vekâletince Başbakanlığa sunulan raporda; Mülki Taksimat, Umumi Müfettişlikler Teşkilatı, Valilerin Salahiyeti, Vali Maaşları, Tam Teşekküllü Nahiyeler, Vilayet Teşkilatı, Vilayetlerin Hususi İdaresi Kanunu Layihası, Mahalli İdareler, Toprak Tevziatı ve Arazi Münazaraları konularına değinilmiştir. Atatürk'ün mülki teşkilata ilişkin izlenimleri ve talimatları raporda şu şekilde ifade edilmektedir;

"Zaman zaman tesirini gösteren muhtelif mahalli cereyanların doğurduğu şimdiki çok Vilayet teşkilatı birçok noktalardan zararlıdır. Bu kadar Vilayeti idare için kifayetli vali ve bilhassa rüesa bulunamıyor. Bir taraftan ondan fazla kazalı vilayetler var iken öte taraftan iki kazalı bir vilayetin ayrı bir idare cüzütamı olmasını mucbir kılacak sebebi müşahade etmek kabil değildir. Bilakis vilayetlerin bu dar taksimatı, coğrafi, siyasi ve iktisadi vaziyeti bir olan yan yana mintakalarda ayrı idare fikirleri yapıyor. Çok vilayet mahalli bütçeler ve umumi bütçe için de zarar yapıyor. Bu sebeple mevcut vilayetlerimizin adedi mümkün olduğu kadar azaltılmalı ve tasarruf edilecek paradan umumi müfettişlikler teşkilatı için istifade olunmalıdır." [7]

Gezi notları çerçevesinde Dâhiliye Vekâletince hazırlanarak Bakanlar Kuruluna sunulan kanun teklifi, Türkiye Büyük Millet Meclisince 20.05.1933 tarihinde 2197 sayılı "Bazı Vilayetlerin İlgaı ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" olarak kabul edilir. 27.05.1933 tarih ve 2411 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2197 sayılı Kanun ile aralarında Silifke'nin de olduğu altı vilayet merkezi ilçeye dönüştürülmüştür.

Halk arasında yaygın olan bir söylenti nedeniyle Silifke'nin ilçe yapılmasının Atatürk tarafından Silifkelilere verilen bir ceza olduğuna inanılmaktadır. Atatürk'e ve Silifkelilere atılan iftira niteliğindeki bu söylentiye göre; 1930 yerel seçimlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkasının Silifke Belediyesini kazanması nedeniyle 1931'de yurt gezisine çıkan Atatürk Silifke'ye de gelir. Şehirde incelemelerde bulunduktan sonra Tekir köyündeki Gazi Çiftliğine geçer. Akşam yemeğini yiyecekleri Ege vapurunun gece geç saatlere kadar bulundukları yere gelmemesi üzerine Silifke'ye geri döndüklerinde vapurun durumunu öğrenmek için postaneden Taşucu iskelesiyle telefon/telgraf bağlantısı kurulamamasına sinirlenerek herkesin duyacağı yüksek bir sesle "buraya vilayet değil kaza bile çok" der [8].

Herhangi bir kaynak gösterilmeksizin gerçekmiş gibi aktarılan bu olay, İzzet Aslan'ın 1970 yılında ilk basımı yapılan "Atatürk Silifke'de" isimli kitabında geçmektedir⁴. Geziyi takip eden muhabirlerin gazetelere geçtikleri haberlerde ise Antalya'dan Silifke'ye geçen heyetin saat 13:00'de Taşucu iskelesine geldiği, otomobil ile şehre gidildiği, Atatürk'ün burada toplanan halk ile sohbet ettiği, Hükümet konağında Vali'den bilgi aldıktan sonra Tekir köyündeki çiftliğini tetkik ettiği, yarım saat kaldığı çiftlikten dönüşünde vali konağında dinlendiği ve Taşucu iskelesindeki Ege vapuruyla saat 21:00'de Mersin'e doğru hareket ettikleri anlatılmaktadır [9].

2197 sayılı Kanun'un Gerekçesinde de İçel ve Mersin vilayetlerinin birleştirilmesi şu şekilde açıklanmıştır; *"İçel vilâyetinin merkezi bulunan Silifke 700 haneli bir kasabadır. Nüfusunun azlığı ve mevkiinin kabiliyetsizliği dolayısıyla iktisadî ve ticarî sahalarda bir vilâyet merkezi derecesinde terakki ve inkişaf edememiştir. Vilâyetin umumî nüfusu 91032 mesahai sathiyesi (yüzölçümü) 9445 kilometrekare ve umumî varidatı (geliri) 302 655 liradır. Yakınında Taşucu iskelesi mevcut ise de iskelenin hiçbir ticarî ehemmiyeti olmadığından bu vilâyet de ithalât ve ihracatını iç vilâyetlerimizden bir kısmının iskelesi olan Mersin ile temin etmektedir. Gerek nüfusunun ve varidatının azlığı ve gerekse iktisadiyatının (ekonomisinin) durgunluğu itibari ile İçel vilâyeti bir vilâyet evsafını haiz (niteliğine sahip) değildir.*

İki kazadan ibaret olan Mersin vilâyetinin mesahası ve nüfusu pek az olduğundan bu günkü teşkilâtı ile bir vilâyet evsafını haiz bulunmamaktadır. Binaenaleyh (dolayısıyla) ayrı ayrı sebeplerden birer vilâyet evsafını haiz olmayan bu iki vilâyetin birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere İçel vilâyetinin teşkili, İçel vilâyetinin merkezi olan Silifke'nin kaza haline konulması zaruri görülmüştür."

Gerekçe Raporunun bütününe bakıldığında, Kanun kapsamında kaldırılan veya birleştirilen vilayetlerin ortak özelliklerinden biri bütçe gelirlerinin giderlerini karşılayamaması bir diğeri ise bağlı ilçe adedinin az olmasıdır [10]. Atatürk'ün yurt gezisindeki izlenimleriyle birebir örtüşen bu durum, öfkeyle ve intikam duygularıyla değil pragmatik yaklaşımla mülki yapıya müdahale edildiğini göstermektedir.

3. İçel'in Mersin Olması

1933 yılında isimleri değiştirilen vilayetlerden Rize, Çoruh vilayet merkezinin Artvin'e taşınmasıyla birlikte 1936'da yeniden il yapılmış, 1954'te de Seyhan ve Çoruh isimlerinin yerine tekrar Adana ve Artvin kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, aynı kaderi paylaşan Mersinliler için bir onur meselesi haline gelen isim değişikliği konusunun sürekli olarak gündemde kalmasını sağlar. 1993 yılında Mersin Belediyesinin aynı isimle Büyükşehir Belediyesine dönüştürülmesi bir kırılma noktası olmuştur. Limanı ve serbest bölgesiyle ülkenin en önemli ekonomilerinden biri haline gelen Mersin'in ismi artık İçel'den daha fazla telaffuz edilmektedir.

Bu koşullar altında kullanılmaya devam edilen İçel ismi, 2002 yılında çıkarılan 4764 sayılı Kanunla Mersin olarak değiştirilir. İsim değişikliği için verilen Kanun teklifinin gerekçesinde şu ifadeler yer almaktadır:

"Osmanlı döneminde mutasarrıflık olan Mersin, 1924 yılında "Mersin" adıyla vilayet olmuştur.

⁴ İzzet Aslan tarafından aktarılan olayın uydurma olduğu yönündeki detaylı açıklamalar için bkz. <https://rehbermi.com/blog-detay/ataturkun-silifke-icin-yanilgi-ve-soylenti-5.html>

Ancak, "Bazı Vilayetlerin İlğası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında" ki 20.5.1933 tarih ve 2197 sayılı Kanunla, Mersin ve Silifke vilayetlerinin birleştirilerek adının İçel olması kabul edilmiştir. Bu Kanun gerek tarihi ve gerekse coğrafi açıdan yeni adıyla, vilayet sınırları içerisindeki bölgeyi tanımlamaktan uzaktır. Çünkü;

1. İçel adı vilayet sınırları içerisindeki sadece dar bir alanı kapsamakta ve tanımlamaktadır.
2. İçel' e adını veren İç-il denilen alan, Kilikya denilen bölgenin bir bölümüne verilen addır.
3. İçel Vilayeti, Türkiye'de ve dünyada Mersin adıyla tanınmaktadır. İçel adı ise daha az bilinmektedir.

Bu tarihi ve coğrafi gerçekler ışığında, ilimizin ülkede ve dünyada tanındığı, bilindiği ismiyle yeniden adlandırılması, bu konuda oluşan isim kargaşasına son verilerek, başta uluslararası ticaret ve turizm alanları olmak üzere birçok alanda kolaylık ve katkı sağlayacaktır." [11]

Daha önceleri de İçel Valiliği tarafından, Mersin ve İçel isimleri arasındaki farktan kaynaklanan sorunlar İçişleri Bakanlığına bildirerek isim değişikliği talebinde bulunulmuş ancak bir sonuç alınamamıştır. 1987 yılında Bakanlığa iletilen isim değişikliği talebi, 1992 de Bakanlar Kurulunca Kanun teklifi olarak TBMM'ye sunulmuş olmasına rağmen yasama döneminde görüşülmemesi nedeniyle kadük olmuştur.

Bölge milletvekilleri tarafından 1997, 1999 ve 2000 yıllarında ısrarla verilen Kanun teklifleri, İl isminin Mersin olarak değiştirilmesine yönelik 20 yıldan daha uzun süredir verilen mücadelenin amaçlandığı şekilde sona ermesini sağlar. Özellikle Mersin yöresinde memnuniyetle karşılanan ve büyük bir coşkuya sebep olan isim değişikliği, Silifke, Gülnar ve Mut yöresinde farklı bir heyecan yaratarak Silifke'nin İçel ismiyle yeniden il olma umutlarını yeşertir [12].

4. İçel Nedir?

2002 yılında yapılan isim değişikliği neticesinde, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesinden bu zamana kadar belirli bir coğrafyayı tanımlamak üzere yaklaşık sekiz asırdır kullanılan "İçel" teriminden vaz geçilmiştir. Artık gündelik hayatta kullanılmadığı için unutulmaya yüz tutan "İçel" ne anlama gelmektedir? Kanun gerekçesinde ifade edildiği gibi, vilayet sınırları içerisindeki sadece dar bir alanı mı kapsamaktadır? Ya da Kilikya denilen bölgenin bir bölümüne verilen bir ad mıdır?

- İçel isminin ne anlama geldiği Yurt Ansiklopedisinde "Yöreyle İçel adının Anadolu Selçuklularınca verildiği ve Toroslar ötesindeki iç ülke, iç diyar anlamına gelen İç-il, İç-eli sözcüklerinden kaynaklandığı sanılmaktadır" şeklinde açıklanmaktadır [13].
- Prof.Ahmet Ali Gazel, İçel adının Salnamelerde "Konya Vilayeti'nden bakılınca livanın dağ içinde görülmesi cihetiyle tesmiye olunmuştur" şeklinde ifade edildiğini belirtmektedir [14]. Başka bir çalışmasında da İslam Ansiklopedisinden alıntılanarak "İçel adının Selçuklular zamanından beri buranın dağlar içinde ve girilip geçilmesi güç bir bölge olarak görülmesinden dolayı verilmiş olması muhtemeldir." şeklinde açıklar [15].
- İçel isminin anlamı hakkında yapılan başka araştırmalarda da aynı kaynaklara atıf yapılarak benzer ifadeler kullanılmaktadır [16].
- Kaynak belirtilmeyen bir makalede de Kâtip Çelebi'nin İçel'i "taşlık ve yüksek dağlar içindeki bir bölgeye verilen ad" olarak tarif ettiği belirtilmektedir [17].

Burada ifade edilen tanımlamaların hiçbirisi İçel'in gerçek anlamı hakkında tatmin edici düzeyde değildir. İçel'in anlamının resmî belgeler olan salnamelerde geçtiği şekilde kabul etmek elbette mümkün. Ancak, atıf yapılan Osmanlı vilayet salnameleri 19. Yüzyıla (Rumi 1308-1309) ait belgelerdir. Oysaki bu ismin, Anadolu Selçukluları Döneminde kullanılmaya başlandığı konusunda otoriteler arasında herhangi bir fikir ayrılığı bulunmamaktadır. Hal böyleyken, orijinal hali "İç-ili" olan terimin kökeni ve ne anlama geldiği hususunun Osmanlı'nın son dönemine ait belgelerden ziyade Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinin erken dönemlerinde araştırılması daha akılcıdır.

Ayrıca, Anadolu coğrafyasında belirli bir yöreyi tanımlamak üzere "el/il" sözcükleriyle türetilen birleşik isimler genellikle "etnotoponim"dir. Yani, bölgeye yerleşen Oğuz Boylarıyla veya yörenin hâkimiyetini ele geçiren Türkmen aşiretleriyle ilişkilidir. Bu durum, İçel'in gerçek anlamının, bilinen anlamından çok daha farklı olabileceği yönündeki şüpheleri güçlü kılmaktadır.

Dil felsefecisi Humboldt'a göre "dil kültürün aynasıdır". Kültürdilbilim alanı araştırmacıları, bir toplumunun kültürünün tanınması ve öğrenilmesinin dil öbeklerindeki (söz ve söz grupları) kültür olgularının ortaya çıkarılması ve tasvir edilmesiyle mümkün olabileceğini savunmaktadır [18]. Kadim Türk kültürü belirli bir coğrafyayı betimlemek için bir isim türetmiş ve bu isim yüzyıllar boyunca kullanılagelmiş ise daha derin bir anlama sahip olması muhtemeldir. İçel isminin toplumsal bilinçaltımıza yönelik sembolik anlamını kavrayabilmek için kültürel belleğimizin şifreleri olan "kültür kodlarımıza" başvurmamız gerekir.

5. Anadolu'da -ili (-eli) Eklenecek Türetilen Yöre İsimleri

Türkler henüz Anadolu'yu fethetmeden önce Anadolu toprakları için "Romalıların ülkesi" anlamına gelen "Diyar-ı Rum" veya "Rum-eli" tabirlerini kullanmışlardır. Anadolu, Türk-İslâm hâkimiyetine geçtikten sonra Rum ismi vaktiyle Bizans idaresindeki Anadolu'yu gösteren bir coğrafi isim olarak yaşamıştır.

Osmanlılar, 1540'lara kadar Balkan coğrafyasında fethettikleri yerlerde oluşturdukları idarî birime Rumeli Eyaleti, bölgeye ise Rumeli adını vermişlerdir [19]. 16. Yüzyılın ilk yarısında, Amasra, Çorum, Sivas-Tokat, Sonisa-Niksar, Şebinkarahisar, Canik (Samsun) Sancaklarının bulunduğu coğrafya "Rum-ı Kadim", Trabzon, Kemah, Bayburt, Malatya, Gerger ve Divriği sancaklarının olduğu topraklar da "Rum-ı Hadis" olarak adlandırılmıştır. Aynı döneme ait belgelerde, bu iki vilayeti de kapsayan bölge "Rum Vilayeti" olarak geçmektedir [20].

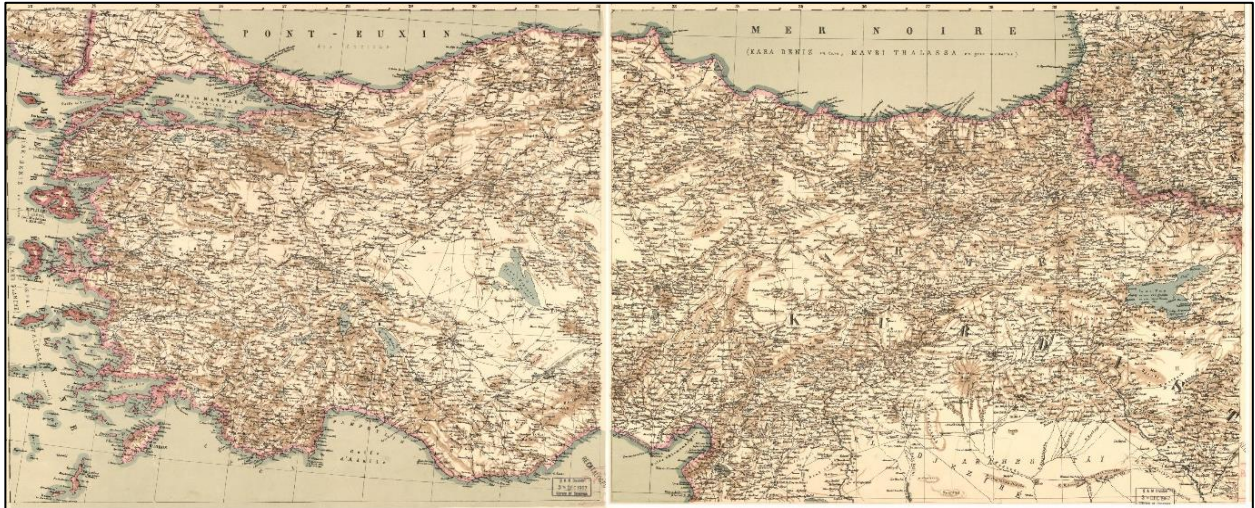
Anville'nin 1794 tarihli haritasında (Resim-3), Osmanlı topraklarının Balkanlardaki kısmı için "Rum-ili", Samsun ve çevresine ise bu bölgeye yerleşen Kafkas kökenli Çan kavminin yurdu manasında "Djanik-ili" (Canik-ili) denildiği görülmektedir. Prof.Necati Demire göre VI. yüzyılda Çoruh boylarını yurt edinen Çan kavmi Peçenekler olmalıdır [21].

Hatay bölgesinin Türkleşmesinde önemli rol oynamış ve uzun dönem hüküm sürmüş bir Türkmen aşiretinin reisi Özer Bey'den dolayı, bir zamanlar Dörtöl-İskenderun yöresine Özer Bey'in veya Özeroğulları'nın yurdu anlamında Özer-ili" ismi kullanılmıştır [22].

Resim-3, Anville'nin 1794 tarihli Türkiye haritası, kaynak: wikimedia.org

Benzer şekilde, Antalya'nın Finike, Kaş, Kalkanlı ve Alanya arasındaki sahil bölgesi ile kuzeyde Elmalı, İstanoz (Korkuteli) civarı, bu bölgede hüküm süren Türkmen Tekeoğulları'ndan dolayı, XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren "Teke-eli" olarak adlandırılmıştır [23]. İslam Ansiklopedisinde, bu yöreye verilen Teke-ili adının Hamidoğulları'nın Antalya şubesine hâkim Tekeli Türkmen ailesine dayandığı; Tekeoğulları veya Teke beyleri adını alan bu sülâlenin idaresindeki toprakların, Osmanlı yönetimine geçince Teke-ili adıyla teşkilâtlandırıldığı belirtilmektedir [24].

Resim-4, Heinrich Kiepert'in 1884 tarihli Osmanlı İmparatorluğu haritası (Kaynak: wikimedia.org)

Heinrich Kiepert'in 1884 tarihli Osmanlı İmparatorluğu haritasında, bir zamanlar Karamanoğullarının hüküm sürdüğü bölge, "Karaman-ili" olarak gösterilmiştir (Resim-4). Karamanoğulları Beyliği'nin kurucusu Kerîmüddin Karaman Bey'in bölgede uzun süren idaresi sebebiyle önce "Kamerüddin ili", daha sonraki dönemlerde diğer beylik topraklarıyla birlikte "Karaman-ili" olarak anılmıştır [25].

İzmit ve çevresi ise her iki haritada da bölgeyi 1337 yılında fetheden Orhan Bey'in uç beylerinden Akçakoca'ya ithafen Akçakoca'nın yurdu anlamına gelen "Kodja-ili" (Kocaeli) olarak gösterilmiştir [26].

Türkiye-Suriye-Irak sınırının kesiştiği noktadan başlayarak Irak'ın kuzeyinde, ağırlıklı olarak Irak Türkmenlerinin yaşadığı Telafer, Musul, Kerkük, Altınköprü, Erbil gibi yerleşimleri kapsayan geniş bölgeye halen "Türkmeneli" denilmektedir.

Yerleşim isimlerinin Osmanlı padişahlarının veya o yörede hizmet yapmış şehzadelerin ismiyle değiştirildiği örnekler de bulunmaktadır.

- Hüdavendigar vilayeti (bugünkü Bursa, Bilecik, Kütahya, Afyon, Balıkesir illerini kapsayan bölge) Ertuğrul (Bilecik) sancağına bağlı Lefke kasabasının ismi 1913 yılında değiştirilerek bu bölgeyi 1308'de fetheden Osman Gazi'ye ithafen "Osmaneli" olmuştur [27].
- Hüdavendigar vilayeti, Adranos kazasının adı bu bölgeyi fetheden Orhan Gazi'nin anısına 1911 yılında vilayet meclisi kararıyla "Orhanili" olarak değiştirilmiştir.
- Erzurum vilayetine bağlı Kiskim (Ersis) nahiyesinin adı Padişah Abdulaziz'in oğlu şehzade Yusuf İzzettin Efendi'nin anısına istinaden 1914 tarihinde Yusuf'un diyarı anlamında "Yusufeli" yapılmıştır [28].
- Konya vilayeti, Teke sancağına bağlı Istanos nahiyesine, 1915 yılında vilayet meclisi kararıyla bu bölgede 1502-1512 yıllarında görev yapan. II. Bayezid'in oğlu Şehzade Korkut'a atfen "Korkuteli" ismi verilmiştir [29].

Cumhuriyet döneminde de ilçe ve yerleşim isimlerinin, yörede yaşayan topluluk veya yöre için önemli şahısların yurdu manasına gelecek şekilde değiştirildiği görülmektedir.

- Bursa iline bağlı Orhaneli ilçesinin merkezi olan Beyce kasabasının adı 1934 yılında "Orhaneli" yapılmıştır [30].
- Gaziantep'e bağlı Cingife kasabasının adı, Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mercidabık seferine giderken burada konaklaması ve halkın kendisine gösterdiği yakın ilgiden dolayı yöre halkının kasabalarına "Yavuz'un ili" adının verilmesini talep etmeleri üzerine 1958 yılında "Yavuzeli" adıyla ilçe olmuştur [31].
- Gaziantep'in Oğuzeli ilçesi de 1946 yılında Büyükkızılcıhisar köyünün ilçe yapılması ile oluşmuştur. İlçenin adı, Selçuklu sultanı I. Mesut zamanında Türk hâkimiyetine girmesi ve uzun zamandır Oğuz Türklerinin yurdu olması nedeniyle "Oğuzeli" olarak belirlenmiştir [32].
- Sinop ili Ayancık ilçesine bağlı Yarna köyü merkezli Ayandon nahiyesinin ismi 1924 yılında Türkeli olarak değiştirilmiş, 1957 yılında çıkarılan 7033 sayılı Kanun kapsamında merkezi Gemiyanı kasabası olmak üzere "Türkeli" adıyla ilçe yapılmıştır [33].
- Çukurova bölgesi Kuvayi Milliye komutanlarından Aydınoğlu Osman Tufan Bey'in ismine ithaf olunan "Tufanbeyli", Millî Mücadele kahramanlarından Kaymakam Saim Bey'in isminin yaşatıldığı "Saimbeyli", Ramazanoğulları'ndan Kara İsa Bey'e atfedilen "Karaisalı" gibi ilçe isimleri de aynı şekilde türetilmiş oldukları izlenimini vermektedir. Ses (ünlü) düşmesi kuralına göre bu kelimelerin orijinalleri Tufanbey-ili, Saimbey-ili, Karaisa-ili olmalıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan isim değişikliğinin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen sürekli gündemde olan yerlerden biri de bazı yurttaşlar tarafından halen "Dersim" adıyla anılan bölgede kurulan ilin isminin "Tunceli" olmasıdır.

Erzincan'ın güneyi ile Elazığ'ın kuzeyini kapsayan bölgede yaşayan vatandaşların Cumhuriyet Kanunlarından doğan vatandaşlık haklarının bölgede nüfuz sahibi birtakım ağalar tarafından engellenmesi üzerine, bu bölgede Devlet otoritesinin sağlanabilmesi için vilayet idaresi kurulmasına karar verilir. Hükümet tarafından hazırlanarak 1935 yılında TBMM'ye sunulan Kanun teklifinde, kurulacak ilin ismi Munzur Dağından ilham alınarak "Munzur" olarak belirlenir [34].

TBMM'de yapılan görüşmeler sonucunda Munzur ismi değiştirilerek "Tunçeli" vilayetinin kurulmasına ilişkin 2884 sayılı Kanun onaylanmıştır. Meclis tutanaklarında ilin isminin Dâhiliye Vekâletince Tunçeli olarak değiştirildiğinden bahsedilmesine rağmen bu ismin ne anlama geldiği hususunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Elâzığ Halkevinin 1936 yılında çıkardığı Altın Dergisinde yayımlanan bir makalede, Tunçeli isminin tarihsel süreçte tunç medeniyetini ileri seviyeye götüren Orta Asya Türklerinin bu bölgeye yerleşmesiyle alakalı olduğu ve "tunç yapmasını bilen insanların yurdu" anlamına geldiğinden bahsedilmektedir [35].

Bu yer isimlerinin haricinde;

- IV. Murat'ın Bağdat seferine çıkmadan önce I. Veziri Kemankuş Kara Mustafa Paşa'ya sefere gidecek ordu için konaklama merkezleri yapılması için emir vermesi üzerine, Tokat, Yozgat ve Sivas yollarının kesiştiği yerdeki sazlık/bataklık alanın kurutulmasıyla yerleşim alanı olarak kurulan Yenihan'ın isminin Yıldız dağından esinlenilerek "Yıldız-eli" yapılması [36],

- Zamanın Halkalı Ziraat Mektebi müdür vekili ve botanikçi olan Ali Rıza Erten'in yaptığı teknik çalışmalar sonucunda 1924'te çıkarılan 407 sayılı Kanunla çay üretiminin temellerinin atıldığı Rize'de, Mapavri nahiyasının 1944'te Çaybaşı adıyla ilçe yapılması, daha sonra isminin "Çayeli" olarak değiştirilmesi [37],

Örneklerinde olduğu gibi herhangi bir topluluk ya da şahıs ismini referans almayan yer adlarına az sayıda rastlansa da genel itibarıyla -ili, -eli eklenerek türetilen yer isimlerinin, üzerinde egemen olarak yaşayan topluluğa ait toprakları tanımlamak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Bu durumu, "mekânsal aidiyet" bağlamında yaşanan yer ile kurulan duygusal bağ neticesinde ortaya çıkan sahiplenme içgüdüğü şeklinde açıklamak; yörenin ıslah edilmesi ve düşmana karşı savunulmasında kollektif bilinçaltı oluşturmaya yönelik "metafor" veya "sembol" olarak şifrelenmiş kültürel kod olduğunu söylemek mümkündür.

Tarih boyunca farklı medeniyetlerin ele geçirmeyi arzuladığı geniş bir coğrafyayı "yurt" olarak tanımlamak üzere türetilen İçel (İç-ili) isminin bilinen sözlük anlamı ise bu kalıplardan hiçbirine uymamaktadır. Yani sıra, terminolojik olarak herhangi bir toplulukla aidiyet bağı olmayan yer isimlerinden bir diğeri de aynı bölgedeki "Taşeli"dir.

Mersin, Antalya ve Karaman illeri arasındaki kayalık/taşlık platonun ismi olan Taşeli kelimesinin anlamı hakkında Ana Britanica'da "*Platoya Taşeli adının verilmesinin nedeni taşlık görünüm taşımasıdır. İlkçağda da Eski Yunancada Taşlık Kilikya ya da Dağlık Kilikya anlamına gelen Kilikia Trakheia adıyla anılırdı. Bazı kaynaklarda ise İçel'in karşıtı olarak Dışel olarak adlandırıldığı ve Taşeli adının bundan türetildiği ileri sürülür.*" Denilmektedir [38].

Antik dönemde Dağlık/Taşlık Kilikya denildiğinden Türklerin de bu bölgeyi Taş-ili olarak adlandırdıkları yönündeki söylem mantıklı gelmiş olmalı ki Taşeli yöresiyle ilgilenen araştırmacılar, ismin kökenini sorgulama ihtiyacı duymamışlardır. Oysaki Osmanlı-Karaman mücadelesinden bahseden bazı Osmanlı vakayinamelerinde sadece taşlık plato değil İçel bölgesinin tamamı Taş-ili şeklinde geçmektedir. Karamanoğulları hakkında ayrıntılı bilgi veren Şikârî, İçel sancağı topraklarını Taş-ili olarak göstermektedir [25].

İçel sancağının eski merkezinin Taşeli platosunda yer alan Ermenek olması ve sancağın eski isminin "Taş-ili" olarak ifade edilmesi nedeniyle İçel (İç-ili) gibi Taşeli (Taş-ili) isminin de bilinenden daha farklı bir anlama sahip olma ihtimali yüksektir. Bu isimlerin anlamları hakkında kesin bir yargıya varılabilmesi için, antik çağlarda Kilikya olarak adlandırılan bölgenin tarihsel süreçte nasıl Türkleştiğine, İç-ili veya Taş-ili olarak adlandırılan bölgenin coğrafi sınırlarının nereleri kapsadığına bakılmalıdır.

6. Kilikya'nın İç-ili Olması

Eğitim hayatımız boyunca aldığımız tarih derslerinde; 1071 Malazgirt zaferinden sonra Bizans hâkimiyetindeki Anadolu topraklarının Türkmen aşiretleri ve Selçuklu Beyleri tarafından fethedildiği; Moğol tehdidi altındaki Horasan, İran ve Azerbaycan bölgelerindeki Türkmen boylarının kitleler halinde fethedilen yeni topraklara göç etmesiyle ebedi Türk yurdu haline gelen Anadolu'nun İslamlaştığı anlatılmaktadır. Gerçekte ise Hulefa-i Raşidin döneminde Antakya'yı fethederek Anadolu topraklarına giren İslam orduları Tarsus'tan itibaren Adana, Maraş, Malatya ve Erzurum'a kadar uzanan hat boyunca ilerlemiştir [39]. Dolayısıyla antik çağda Kilikya olarak adlandırılan bölge, Malazgirt zaferinden yaklaşık dört buçuk asır önce İslam'la tanışmış, fethedilen şehirlere yerleştirilen Horasanlı Türkler sayesinde Türk-İslam kültürü bu coğrafyada filizlenerek tüm Anadolu'ya yayılmıştır.

Bizans döneminde Kilikya bölgesinin en önemli şehri olan Tarsus, stratejik önemi nedeniyle tarihin her döneminde farklı medeniyetler arasında sürekli el değiştirmiştir. Tarsus'un İslam ordularınca fethi Hz. Ömer'in halifeliği (634-644) zamanında 637 yılında gerçekleşir. Bu fetih sonrasında Tarsus'ta bulunan bir sandukadaki cenazenin Danyal Peygamber'e ait olduğunun Hz. Ömer tarafından tespit edildiği rivayet edilmektedir [40].

Emevîler döneminde Bizans ile İslam Devleti arasında birkaç kez el değiştiren Tarsus ve Adana gibi sugûr şehirleri, Abbasiler döneminde imar ve ihya edilerek Müslümanların kalıcı yerleşimi haline dönüştürülür. Harun Reşid'in halifeliği (786-809) zamanında Tarsus'u tamir ve ihya etmekle görevlendirilen Ebu Süleym Ferec el-Hadim et-Türki, şehri imar ettikten sonra içlerinde üç bin Horasanlının bulunduğu çeşitli bölgelerden getirilen askerleri Tarsus'a yerleştirmiştir. Abbasi halifesi Emin (809-813) zamanında imar edilen Adana'ya da Horasan'dan Türkler getirilir [41].

Abbasi hilafetine bağlı olarak 875 yılında Mısır'da ilk Türk İslam Devletini kuran Ahmet b. Tolun, gazâ maksadıyla Horasan'dan gelen İslam âlimlerden dolayı zamanın önemli ilim merkezi olan Tarsus'a özel ilgi gösterir. Abbasilerin içinde bulunduğu siyasi ve idari istikrarsızlığın sınır şehirlerini Bizans saldırılarına açık hale getirmesi üzerine Tarsus ve civarını Tolunoğulları Devletinin hâkimiyetine alarak Bizans'ın ele geçirmesini engeller. Halife Mu'tezid döneminde (892-902) İslam dünyasının her yerinden tüccarların geldiği Tarsus, Müslümanların önemli bir kalesi ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Abbasilerin zayıfladığı dönemde yoğunlaşan Bizans saldırılarına karşı 944'te Hamdani emiri Seyfü-d Devle'nin hükümrانlığını tanıyan Tarsus, 965'te Bizanslıların eline geçer.

Şehri yağmalayıp camileri yıkarak büyük bir tahribat yapan İmparator Nikephoros Phokas, boşalttığı Müslüman nüfusun yerine çoğunluğu Ermeni olan Hristiyanları Tarsus'a yerleştirir [42]. 1071 Malazgirt Savaşında ağır darbe alan Bizans'ın Anadolu'daki gücünün zayıflaması üzerine, Maraş ve çevresinde hâkimiyeti ele geçiren Ermeni kökenli Philaretos'un kurduğu Ermeni Prensligi kısa sürede Kilikya'ya kadar genişlemiştir.

1075'de İznik bölgesinde Anadolu Selçuklu Devletini kuran Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın 1082'de fethettiği Tarsus ve Kilikya bölgesi, 1096'daki ilk Haçlı Seferine kadar Türklerin egemenliğinde kalır. Bizans zulmünden kaçarak Toroslara sığınan Ermeniler, Birinci Haçlı seferi sonrasında Kilikya Ermeni Baronluğunu kurarak bölgenin kontrolünü ele alırlar. Kilikya Ermeni Baronluğu, Bizans saldırılarından korunmak için 1153'te Anadolu Selçuklu Devletine bağlanır. 1198'de Alman İmparatorunun politik hesaplarla Ermeni baronu ikinci Leon'u Kral ilan etmesiyle Kutsal Roma Germen İmparatorluğunun himayesinde Kilikya Ermeni Krallığı kurulur [43].

Kilikya bölgesindeki Ermeni üstünlüğüne 1375'te Memlükler son verir. Memlükler'in Ermenilere karşı kazandığı zaferde, 1243'teki Köseadağ bozgunu sonrasında başlayan Moğol istilası nedeniyle Anadolu'dan Suriye'nin kuzeyine göçen Üçok ve Bozok koluna mensup Türkmenler aktif rol oynamıştır. Türkmen Boyları, Memlükler'in fethettikleri yerlere sahip çıkar ve buraları yurt edinirler. Türkmen Beyleri tarafından idare edilmeye başlanan bölge tamamen Türkleşir. Bozok Türkmenleri Maraş Bölgesinde Dulkadiroğlu Beyliğini, Üçok Türkmenleri de Çukurova Bölgesinde Ramazanoğulları Beyliğini kurar [44].

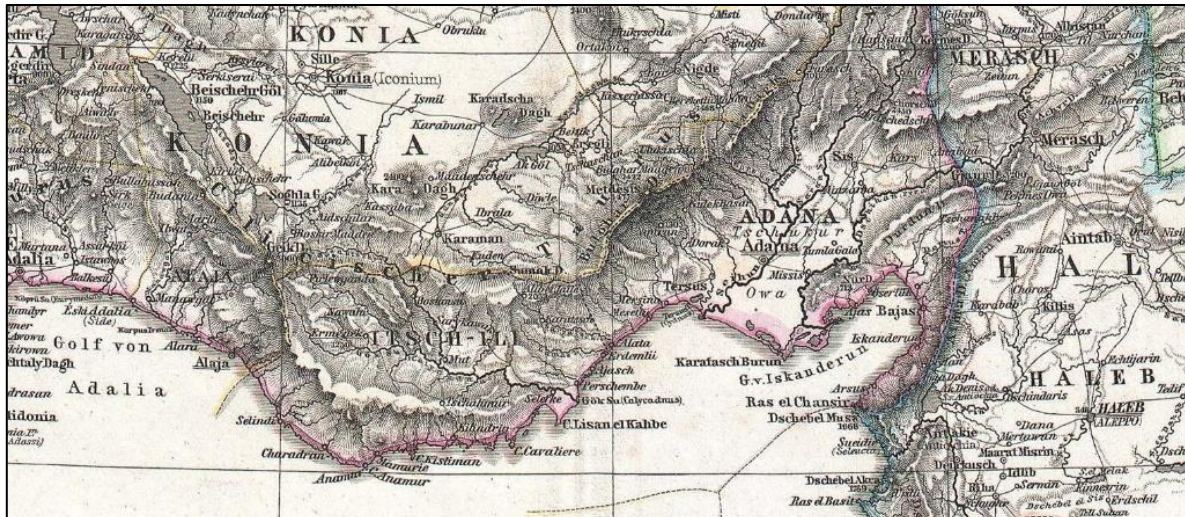

Resim-5, Antik Çağda Kilikya Bölgesi, kaynak:nereye.com.tr

Adana, Tarsus, Misis ve Ayas gibi şehirlerde üstünlük sağlayan Ramazanoğlu İbrahim Bey, kardeşi Ahmet Bey'den sonra bölgede oturan Varsaklı, Kara İsalı, Özeroğlu, Kuştemurlu, Kusunlu, Burnazoglu, Turgutlu gibi Üçok Türkmenlerini yanına toplayarak bu bölgede büyük bir nüfuza sahip olmuştur [45].

Tarihsel süreçte Kilikya bölgesine yerleşen Türkler, Anadolu'nun antik döneminden (Resim-5) beri Cilicia Pedia/Cilicia Campestris (Ovalık Kilikya) olarak adlandırılan Tarsus ve Adana'nın bulunduğu düzlüğe Çukurabad (Çukurova) demiştir. Çukurova'ya bereket taşıyan Sarus ve Pyramus nehirlerinin isimlerini de Maveraünnehir'deki Seyhun (Amuderya) ve Ceyhun (Siriderya) Nehirlerine benzetmelerinden dolayı Seyhan ve Ceyhan olarak değiştirmişlerdir (Resim-6).

Yavuz Sultan Selim tarafından 1516'da Osmanlı topraklarına katılan Çukurova bölgesinde kurulan eyalete önceleri Vilayet-i Çukurabad denmiş, daha sonra ismi Vilayet-i Adana olmuştur. 1530 yılı defter kaydına göre Vilâyet-i Adana veya Vilâyet-i Çukurâbâd'ın, Adana, Tarsus, Üzeyr (Özer-ili) ve Sis olmak üzere dört sancağı bulunmaktadır [46]. Osmanlı'da eyaletlerin kaldırılıp vilayet sistemine geçildiği 1864'te Halep Eyaletine bağlı olan Adana 1869'da vilayet yapılmıştır.

Resim-6, Stieler'in 1873 Türkiye haritasında İç-ili (Itsch-ili) ve Çukurova (Tschukur Owa) bölgesi, kaynak: Wikipedia.org

Ermenek ve Mut'u içine alacak şekilde Torosların güneyi ile Gazipaşa'dan Tarsus'a kadar olan Akdeniz kıyılarını kapsayan Cilicia Trakheia/Cilicia Aspera (Dağlık Kilikya)'ya ise Türkler hem İç-ili hem de Taş-ili demistir. İslam Ansiklopedisinde, Taş-ili'nin daha geniş bir coğrafi alanı ifade ederken İç-ili'nin bazen bölge içinde bir yer, bazen de ayrı bir coğrafi yöre olarak kaydedildiği belirtilmektedir [25].

Zaman içerisinde bu bölgede Beylik kuracak olan Karamanoğulları aşireti, diğer Türkmen aşiretleriyle birlikte Sultan I.Alâeddin Keykubad tarafından Taş-ili bölgesine yerleştirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti açısından tehdit olarak görülen Ermenilerle mücadele için bölgeye getirilen diğer Türkmen aşiretlerine üstünlük sağlayan Karamanoğulları Beyi Nure Süfi, Alâeddin Keykubad'dan aldığı ferman ile bölgenin yönetimini ele geçirir. Oğuzların Avşar boyuna mensup olan Nure Süfi, içinde Turgudlu ve Bayburtlu oymaklarının da olduğu; zamanla İğdir, Beydili, Yuvalı, Bulgarlı, Hocantılı, Bozkırlı, Oğuzhanlı, Hoca Yunuslu ve Bozdoğan gibi Türkmen ve Oğuz aşiretlerinden oluşan Karamanoğulları Beyliğinin temellerini Taş-eli bölgesinde atmıştır. Çoğunlukla Avşar ve Salur boylarına mensup Türkmenleri yanında getirip Taş-eli bölgesine yerleştiren Nure Süfi, bölgenin Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasını sağlamıştır [47].

Nure Süfi'nin oğlu Kerimüddin Karaman tarafından Larende (Karaman) merkezli olarak 1250 yılında kurulan Karamanoğulları Beyliği, Alaeddin Keykubad sonrası siyasi ve askeri yönden zayıflayan ve Köseadağ yenilgisiyle dağılma sürecine giren Anadolu Selçuklu Devletinin boşluğunu doldurmuştur. Kısa sürede Konya civarında büyük ve güçlü bir devlet haline gelen Karamanoğulları Beyliğinin egemenliği, Fatih Sultan Mehmet'in 1468'de Konya'yı, II.Beyazıt'ın da 1487'de İç-ili ve Niğde bölgesini Osmanlı topraklarına katmasıyla tamamen sona erer.

Osmanlı döneminde, Karamanoğulları Beyliğinin yer aldığı bölgede kurulan eyaletin adı da Karaman Eyaleti'dir. Eyaletin Torosların kuzeyinde kalan kısmı Konya sancağı, güneyi ise İç-ili sancağı olarak idare edilmiştir. Bu sancaklardan başka Beyşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri olmak üzere altı sancağı bulunan Karaman eyaleti, 1864'te çıkarılan Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesiyle Konya vilayeti olur. Bu tarihlerde Konya vilayetine bağlı olan İç-ili sancağı, 1869'da Adana vilayetinin kurulmasıyla buraya bağlanır.

İç-ili Sancağı Tahrir Defterlerinden sancak merkezinin 1555'te Silifke olduğu, 1827'de ise Ermenek'e alındığı görülmektedir. Bir ara sancak merkezinin Mut'a taşınması söz konusu olmuş ise de bunula ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. İç-ili sancağının 1869'da Adana vilayetine bağlanmasıyla sancak merkezi de vilayete yakınlığı nedeniyle Silifke'ye taşınmıştır [14].

Sonuçta, Torosların Akdeniz'e bakan güney kısımlarında batıda Alanya'dan doğuda Maraş'a kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsayan Kilikya'nın tamamen Türklerin yurdu haline gelmesiyle birlikte Mersin'e kadar olan Dağlık Kilikya İç-ili, Mersin'den itibaren doğudaki Ovalık Kilikya ise Çukurova olmuştur. Günümüzde Çukurova olarak adlandırılan bölgede Adana ve Osmaniye illerinin tamamı ile Mersin (ana kent ve Tarsus) ve Hatay'ın (Erzin ve Dört Yol) bir kısmı; İç-ili olarak adlandırılan bölgede ise Mersin ilinin geri kalanı ile Karaman'ın Ermenek ilçesi yer almaktadır.

Başka bir ifadeyle, 2002 yılında İçel ilinin isminin Mersin olarak değiştirilmesi hakkındaki Kanun değişikliğinde iddia edilen aksine, İçel ismi vilayet içerisindeki dar bir alanı değil, 16.000 km² yüzölçümlü il topraklarının Mersin ve Tarsus haricindeki yaklaşık %72'sini oluşturan 11.500 km²lik bir alanı kapsamaktadır.

Buraya kadar coğrafi sınırları izah edilmeye çalışılan İç-ili bölgesine süreç içerisinde yerleşen Türklerin, Oğuzların Üçok ve Bozok kollarına bağlı Türkmenler olduğu bilinmektedir. Günümüzde, bölgenin büyük şehirlerinde kozmopolit kent yaşamı hâkim olsa da kırsal kesimlerde ve özellikle Toroslarda Yörük kültürü halen varlığını sürdürmektedir.

Anadolu Selçukluları döneminde bu yöreyi yurt edinen Türkmenler, Anadolu'daki diğer yer isimlerine benzer şekilde sadece belirli bir Oğuz boyu veya Türkmen aşiretiyle aidiyet bağı kuracak şekilde Üçok-ili, Bozok-eli ya da Avşar-eli, Salur-ili gibi isimler türetmek yerine yaşadıkları topraklara İç-ili ve Taş-ili demeyi uygun görmüşlerdir.

Oğuz Türklerinin sosyal ve idari teşkilatındaki İç Oğuz-Taş (Dış) Oğuz benzeri ikili yapıyı çağrıştıran bu isimlerin gerçek anlamları hakkında ipuçlarını Dede Korkut Hikâyeleri vermektedir.

7. Üçok-Bozok, İç Oğuz-Taş (Dış) Oğuz Kavramları

Türk edebiyatının bilinen en eski eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz Türklerinin kültürüne, yaşam şekline ve Devlet teşkilatına yönelik araştırmalarda başvurulan kaynakların başında gelmektedir. On iki boydan (efsane/destan) oluşan Dede Korkut Hikâyelerinin sonuncusu "İç Oğuz Taş/Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy" dur.

Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde en tarihi hikâyelerden biri olan "İç Oğuz Taş/Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy", Batı Gök-Türkleri/Türgişleri oluşturan On-Okların, Tu-lu (Dış Oğuz) boylarının, Nu-şe-pi (İç Oğuz) boylarına karşı ayaklandığı ve Türgiş hükümdarı olan Su-lu Kağan (Salur Kazan)'ı öldürdükleri tarihi olayın izlerini taşımaktadır. Araştırmacılar, destanda sık sık İç Oğuz-Dış Oğuz ifadesi geçtiği için, Üçok'u İç Oğuz ile Bozok'u Dış Oğuz ile eşleştirmektedir [48].

Bozok ve Üçok kavramları ise Oğuz-namelerde geçmektedir. Efsanevi Oğuz Kağan'ın gökten inen ışıktan huzmesinde gördüğü, "gök ile hava" yı, "karanlıkta ortaya çıkan aydınlığı/bilgeliği" temsil eden ilk eşi Gökkal'dan olan Gün, Ay ve Yıldız isimli oğullarından devam eden nesli Bozoklar; gölün ortasındaki adada ağaç kovuğunda

gördüğü, “yer ile su” yu, “korunaklı ve güvenli yurdu/devleti” temsil eden ikinci eşi Yersub’tan olan oğulları Gök, Dağ ve Deniz’den devam eden soyu da Üçoklar olarak adlandırılır. Bozokların alt boyları olan Kayı, Bayat, Alkaevli, Karaevli, Yazır, Dodurga, Döğer, Yaparlı, Avşar, Beydili, Kızık ve Karkın; Üçokların alt boyları olan Bayındır, Peçenek, Çavundur, Çepni, Salur, Eymür, Alayuntlu, Yüreğir, İğdir, Bügdüz, Yıva ve Kınık olmak üzere 24 Oğuz Boyuna mensup Türkmen toplulukları Anadolu’nun dört bir yanına yayılmıştır.

İslam Ansiklopedisinde; “*Oğuzlar’ın Bozok kolunun alâmetinin yay, Üçok kolunun üç ok olduğu, yayın hâkimiyeti ve okun tâbiyeti ifade ettiği anlaşılr. 1038’de Büyük Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey’in Nişabur’a girerken kolunda gerilmiş bir yay, belinde de üç ok olduğu, böylece onun Bozok ve Üçok’un başı, yani bütün Oğuzeli’nin hükümdarı kabul edildiği düşünülür. Ayrıca Üçok İç Oğuz sayılır, Bozoklar ise Taş Oğuz/Dış Oğuz olarak bilinir*” denilmektedir [49].

Prof.Üçler Bulduk, Dede Korkut Hikâyelerinde Oğuzlardan, Üçok ve Bozok veya İç-Oğuz ve Dış Oğuz/Taş Oğuz olmak üzere iki kol olarak bahsedildiğini, bu hikâyelerde Han’lar Hanı olarak Bayındır Han’ın, Oğuz yiğitlerinin başı olarak Salur Kazan’ın gösterildiğini, Oğuzlarda idari ve askeri yönden erk sahibi Bayındır ve Salur boylarının mensubu olduğu Üçokların İç Oğuz olduğunu belirtmektedir [50].

Bunun tam aksini söyleyen Kemal Eraslan ise Oğuzlarda sosyal, idari ve askeri düzenin Bozok ve Üçok şeklindeki ikili teşkilatlanmasındaki hâkim unsurun “iç”, bağlı unsurun da “dış” olarak adlandırılması gerektiğinden, Yay’ın Ok’a üstünlüğünden dolayı hâkim unsurun “Yay” ile sembolize edilen Bozoklar (İç Oğuz), bağlı unsurun ise sembolü “Ok” olan Üçoklar (Dış Oğuz) olduğunu iddia etmektedir. Gramer bakımından da Üçok’un Uç-ok (sınırdaki olan), Boz-ok’un ise Töz/Tös-ok (hükümlerlik sahibi olan) olarak düşünülmesini daha uygun görmektedir [51].

Bir başka kaynakta ise Oğuzların esas nüvesini İç Oğuzların oluşturduğu belirtilmektedir. İç Oğuzların Bayındır, Bayat, Alayuntlu ve Eymür gibi Güney Sibirya kökenli boyları kapsadığı, Dede Korkut destanlarında hanlar hanının Bayındır boyundan olmasın da esas Oğuzların, yani İç Oğuzun Güney Sibirya kökenlerine göçle geldiklerine işaret ettiğini, İç Oğuzların yeni geldikleri yurtlarında bir kısım On Ok ve Türgiş bakiyeleri ile Dış Oğuz’u temsil eden Salurlarla birleşerek Oğuz kavmi birliğini meydana getirdiği ifade edilmektedir [52].

Günümüzde Selçuklu Türklerini ve yirmi dört Oğuz boyunu ifade etmek için ağırlıklı olarak Üçok ve Bozok tabirleri kullanılsa da kadim Türk idari geleneğinin hâkim olduğu Anadolu Selçukluları için hâkim unsur olan İç Oğuz ve koruyucu unsur olan Dış Oğuz/Taş Oğuz kavramları önemlidir. Hükmetme yetkisinin Tanrıdan geldiğine inanılan “Kut anlayışına” sahip olan Oğuz Türkleri, evliya veya efsanevi bilge şahsiyet olarak gördükleri Korkut Ata’nın (Dede Korkut) hikâyelerinde aktarılan Türk töresi ve yönetim teşkilatına sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır.

O halde, Devleti töre ve gelenekler çerçevesinde yöneten Selçuklular döneminde Taş-ili ve İç-ili isimleri kullanılmaya başlanmış ise;

- Evliya Çelebi’nin “*Lisân-ı Türkmân’da “belen” bir yokuş olan yire derler*” [53] sözünün aksine, “belen⁵ yerine neden “il” sözcüğünü kullanmayı tercih etmişler, Taş-belen değil de Taş-ili demişlerdir?
- Taşeli bölgesinin Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında en önemli manevi şahsiyetlerden biri olan Nure Sufi’nin mensubu olduğu Bozok Türkmenlerinin Taş Oğuz olmasıyla, arazinin özelliklerinden dolayı yöreye Taş-ili isminin verilmesi tesadüf olabilir mi?
- Bu bölgeyi yurt olarak seçen Bozok Türkmenleri, yaşadıkları toprakları betimlemek için “Cengâver Taş-Oğuzların yurdu” manasındaki Taş-ili yerine, neden çoraklık ve bereketsizlik ifade eden Taşlık/kayalık diyar anlamında Taş-ili ismini kullansınlar?

Üçokların Bayındır ve Salur boyuna mensup Varsak Türkmenlerinin yaşadığı yerlerden biri olan Silifke ve civarı için de aynı soruları sormak mümkündür.

- Üçokların ya da diğer adı ile İç Oğuzların yurt edindiği bölgenin, Torosların ötesindeki iç ülke, iç diyar anlamına gelen İç-ili olarak adlandırılmış olması da tesadüf müdür?
- Üçoklar, kendi yurtları için “Hükümlerlik sahibi İç Oğuzların yurdu” manasındaki İç-ili demek yerine, neden gidilmesi zor olan diyar anlamına gelen İç-ili desinler?

Her iki ismin sözlükteki anlamlarına bakılarak bu sorulara makul cevaplar verilmesi mümkün değildir. Semantik olarak;

- Selçuklu Türklerinin yönetim geleneğindeki ikili teşkilat yapısı gereği Üçok/İç Oğuz yurdu olan Silifke’nin yönetim merkezi olması nedeniyle Sancağın ya da yönetilen toprakların isminin **İç-ili**;
- Bozok/Taş Oğuz yurdu olan dağlık bölgedeki Ermenek ve civarının ise yönetilen toprakların sınır bölgesi veya “Taşra” olması nedeniyle **Taş-ili** şeklinde anılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

8. Sonuç

Belirli bir coğrafyada gerçekleşen tarihsel olaylar ve kültürel değerler çerçevesinde üretilen yöre isimleri bir toplumun hafızasında ve kimlik inşasında kritik rol oynayan kültürel kodlardır. Mekân isimlerini sadece coğrafi bir işaret olarak ele almak yanıltıcı sonuçlar doğurabilir.

⁵ Belen: Yüksek, dağlık yerlerde görülen düzlük, ağaçsız açık yer. (TDK Derleme Sözlüğü), Türkmen lisanında dağlık yerlere hep belen derler (TDK Tarama Sözlüğü).

Klasik mekân anlayışına eleştirel yaklaşımla devrimsel bir çığır açan Lefebvre, bir toplumu anlamak için mekânı anlamının önemine dikkat çekmektedir. Lefebvre, günlük rutinlerin gerçekleştiği fiziksel/algılanan (somut) mekân ve zihinsel olarak inşa edilen düşsel/tasarlanan (soyut) mekân şeklindeki ikili yapıya ek olarak, toplumsal (yaşanan) mekân kavramını ortaya koymuş; üçlü diyalektik (triyalektik) ilişkinin varlığını ve bütünselliğini açıklamıştır. Lefebvre'e göre her toplum kendi mekânını üretmektedir. Toplumsal dinamikler çerçevesinde zamanla değişen, kültürel izler, imgeler ve semboller içeren yaşanan/toplumsal mekân, Lefebvre'in "Mekân Üretimi" teorisinin üçlü yapısında "Temsil Mekânları" olarak tanımlanmaktadır [54]. Dolayısıyla yaşanan/toplumsal mekânı tanımlayan etnotoponimler, kültür kodlarının dile yansıyan izdüşümleri olarak mekânı üreten toplum ile gelecek nesil arasındaki bağı kuvvetlendirmektedir.

Yer adlarının halk dilinde değişikliğe uğramasına bağlı olarak gerçek anlamlarından çok farklı anlamlar kazandığı, bu yeni anlamları açıklamak üzere çeşitli hikâyeler üretildiği görülmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri de orijinal hali İç-ili olan ismin zaman içerisinde İçel haline dönüşerek anlam değişimine uğramasıdır. Bir yerin adı değiştirildiğinde ya da yeniden adlandırıldığında, toplumsal hafıza yeniden şekillenmektedir. Bu durum, kimi zaman geçmişle olan bağların kopması veya farklı bir kimliğin inşa edilmesi gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir.

İçel isminin gerçek manasına ulaşmak için toplum tarafından kabul gören bilgilerin doğruluğunu sorgulayan bu çalışmadan "Mersin ilinin ismi tekrar İçel olmalıdır" şeklinde bir anlam çıkarılmamalıdır. Bu çalışmanın amacı, Anadolu topraklarında yüzyıllardır kullanılan ancak gerçek anlamına vakıf olunmaması nedeniyle belirli bir zaman diliminde kullanımından vaz geçildiği için unutulmuş veya unutulmaya yüz tutan yöre/mekân isimlerinin gelişigüzel konulmadığına; bu isimlere yüklenen anlamların Türk kültürünün derinliklerinde aranması gerektiğine dikkat çekmektir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Anadolu coğrafyasındaki diğer yer isimlerinde olduğu gibi üzerinde yaşayan topluluk ile mekân arasında aidiyet bağı kuracak şekilde gerçek anlamının "İç Oğuzların diyarı" olduğuna kanaat getirdiğimiz İçel ismi ve bu ismi anlam bakımından bütünleyen Taşeli isimlerinin yaygın kullanımının "galatımeşhur" olduğunu göstermektedir.

Çatışma Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

1. Bilgi, N. (2002). Cumhuriyet'in İlk Döneminde Mülkî Yapının Gelişimi (1920-1950). Türkler (Cilt 17, s. 334-346). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
2. Tutanak-1. (1926). 1908'den Günümüze Tutanaklar. Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c025/tbmm02025109ss0199.pdf>
3. Şaşmaz, H. Ç. (2022). İdari Yapılanmalara Dair Hukuki Düzenlemeler. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 5(1), 53-72.
4. Torun, S. F. (2017). Son Dönemde Osmanlı İmparatorluğunun İdari Taksimatı. Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi(14), 85-110.
5. DABCA. (2024). Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon:490.1.00, 286-1146-1.
6. Yıldız, M. (2022). Atatürk'ün Direktifleri ile Türk İdare Teşkilat ve Taksimatında Bir Reform Girişimi: 1931 Dâhiliye Vekâleti Raporu. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,(36), 151-174. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.1118617>
7. Tüfekçi, G. (1998). Atatürk'ün Seyahat Notları 1930-1931. İstanbul: Kaynak Yayınları.
8. Aslan, İ. (1981). Atatürk Silifke'de. Adana: Kemal Matbaası.
9. Çanak, E. (2016). Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek: 1930-1931 Gezisi., Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,(23), 128-178.
10. Tutanak-2. (1933). 1908'den Günümüze Tutanaklar. Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c015/tbmm04015054ss0174.pdf>
11. Tutanak-3. (1933). 1908'den Günümüze Tutanaklar. Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c099/tbmm21099116ss0612.pdf>
12. Civelek, S. (2021, 12 24). Silifke, hakkı olan İÇEL adını geri almalıdır. Sesimiz Gazetesi Erişim: 28.07.2024 <https://www.silifkesesimiz.com/silifke-hakki-olan-icel-adini-geri-almalidir-5418-haberi>.
13. Yurt Ansiklopedisi. (1982). İçel. Yurt Ansiklopedisi (Cilt 5, s. 3616-3764). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
14. Gazel, A. A. (2016). İçel Sancağı'nın Yönetim Merkezi Olmak İçin Kazalar Arasında Yaşanan Mücadele, AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi(56), 1215-1253

15. Gazel, A. A. (2006). İçel Mutasarrıfı İbrahim Behcet Paşa'nın İçel Sancağı'na (Anamur, Gülnar, Ermenek, Gazipaşa) Dair Bir Raporu (1892), AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi(31), 119-133
16. Alp, S. (2021). İçil (İçel) ismi ve İçel tarihine dair kısa bir malumat. İçel Dergisi, 1(1), 1-6.
<https://publish.mersin.edu.tr/index.php/icel/article/view/26/24>
17. Develi, Ş. (1999). Mersin Nasıl İçel Oldu. Yumuktepe.org:<https://www.yumuktepe.com/mersin-nasil-icel-oldu-h-sinasi-develi/>
18. Saraç, H. (2019). Bir milletin kültürel belleğinin şifreleri: Kod kültürleri. Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Uluslararası Filoloji Çalışmaları Konferansı, (s. 157-169).
19. DAGM-a. (2013). Osmanlı Yer Adları I, Rumeli Eyaleti (1514-1550). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/elektronik-yayinlar/Rumeli_eyaleti.pdf
20. DAGM-b. (2013). Osmanlı Yer Adları 2, Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
<https://www.devletarsivleri.gov.tr/yayinlar/649a6751-e397-432d-8e3c-be4c2489562d.pdf>
21. Demir, N. (2021). Bir Coğrafi Bölge Olarak Canik ve Alt Yapısı. Emiroğulları Ailesi:
<https://emirogullariailesi.com/emirogullari-ailesi/bir-cograf-bolge-olarak-canik-ve-tarihi-alt-yapisi/>
22. Ünlü, E. (2020). Çukurova'da Bir Türkmen Ailesi: Özeroğulları. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 20(2), 253-286.
23. Tekindağ, Ş. (1977). Teke-Eli ve Teke-Oğulları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi(7-8), 55-94.
24. İslam Ansiklopedisi. (2011). Teke-ili. Ş. Çelik içinde, TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 40, s. 344-347).
<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40013174.pdf>
25. İslam Ansiklopedisi. (2000). İçel. Ş. Çelik içinde, TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 21, s. 450-455).
<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/21/C21007162.pdf>
26. KBB. (2024). Tarihçe. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: <https://www.kocaeli.bel.tr/tarihce.html>
27. OsmaneliBld. (2024). Osmaneli Belediyesi: <https://www.osmaneli.bel.tr/Content?header=4&title=18>
28. YusufeliKym. (2024). Tarihçe. Yusufeli Kaymakamlığı: <http://www.yusufeli.gov.tr/tarihce>
29. KorkuteliKym. (2024). Tarihçemiz. Korkuteli Kaymakamlığı: <http://www.korkuteli.gov.tr/tarihcemiz>
30. OrhaneliBld. (2024). Orhaneli Belediyesi: , <https://orhaneli.bel.tr/sayfa/tarihce>
31. YavuzeliBld. (2024). Tarihi. Yavuzeli Belediyesi: <http://www.yavuzeli.bel.tr/yavuzeli-tarihi>
32. OğuzeliBld. (2024). Oğuzeli Belediyesi: <https://www.oguzeli.bel.tr/sehir/tarihce/2/>
33. TürkeliBld. (2024). Türkeli Tarihçesi. Türkeli Belediyesi: http://turkeli.bel.tr/?page_id=2139
34. Mazbata. (1935). Munzur vilayeti teşkilat ve idaresi hakkında kanun layihası (1/304). TBMM:
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c007/tbmm05007021ss0058.pdf>
35. Bayındır, C. (2021). Dersim Olaylarından Önce Tunçeli Vardı! Eskimiye: <https://eskimiye.com/dersim-olaylarindan-once-tunceli-vardi/>
36. YıldızeliBld. (2024). Tarihçemiz. Yıldızeli Belediyesi: <http://www.yildizeli.bel.tr/sayfa/tarihcemiz.html>
37. ÇayeliKym. (2024). Çayeli Çayı. Çayeli Kaymakamlığı: <http://www.cayeli.gov.tr/cayeli-cayi>
38. Ana Britanica. (1990). Taşeli. Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi (Cilt 20, s. 431). Ana Yayıncılık.
39. Bahadır, G. (2011). Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslam Medeniyetinin Oluşması (636-1100). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(16), 113-126.
40. TarsusKym. (2024). Makamı Danyal Cami (Danyal Peygamber Türbesi). Tarsus Kaymakamlığı:
<http://www.tarsus.gov.tr/makam-i-danyal-camii-danyal-peygamber-turbesi>
41. Arslan, İ. (2022). Türklerin Nüfuzu Altında Abbasi Hilafetinin Görünümü (Samerra Dönemi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergis(53), 387-410. <https://doi.org/10.17120/omuifd.1144386>.
42. Paydas, K. (2012). Emevîler ve Abbasiler Döneminde önemli bir Sugûr Sehri Tarsus . Tarih Araştırmaları Dergisi,, 31(51), 165-200. https://doi.org/10.1501/Tarar_00000000512
43. Koca, A. (2017). Osmanlılar'dan Önce Çukurova'nın (Çukurâbâd) Siyasî Durumu. (2), 25-53. Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi(2), 25-53.
44. Yiğit, F. A. (2013). Ramazanoğulları Beyliği'nin Kuruluşu.7(13), 209-232. Gazi Akademik Bakış, 7(13), 209-232.
45. Gökbel, A. (2007). Anadolu'da Varsak Türkmenleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını:349.
46. OsmaniyeBld. (2015). Osmaniye Tarihçesi. Osmaniye Belediyesi: <https://osmaniye-bld.gov.tr/kentimiz/osmaniye-tarihcesi>

47. Çelik, B. (2019). Nure Sûfi ve Karamanlı Türkmenlerinin Taşeli Bölgesine Gelişi. Uluslararası Taşeli Sempozyumu Tarih-Kültür-Turizm 24-26 Ekim 2019 Konya-Alanya Bildiri Kitabı (s. 187-202). Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları .
48. Eyüboğlu, D. C. (2023). İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'un Tarihi . Asya Studies, 7(23), 123-148. <https://doi.org/10.31455/asya.1213290>
49. İslam Ansiklopedisi. (2012). Üçoklar. F. Sümer içinde, TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 42, s. 280-281). <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42013657.pdf>
50. Bulduk, Ü. (1997). Oğuznamelere göre Üç-ok ve Boz-ok veya İç-Oğuz Dış-Oğuz Meselesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(3).
51. Eraslan, K. (1988). Boz-Ok ve Üç-Ok Oğuz Kolu Adları Hakkında. , 34(1986), 5-8. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, 34(1986), 5-8.
52. Özel, H. (2015). Dede Korkut Destanlarında Oğuzların Düşmanları Kimlerdi? 15(2), 181-184. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 15(2), 181-184.
53. Kahraman, S. A., & Dağlı, Y. (1999). Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu, 33. <https://www.malumatfurus.org/wp-content/uploads/evliya-celebi-seyahatnamesi.pdf>
54. Pınar, Y. A., & Nuri, Y. (2018). Mekanın Üretimi ve Lefebvre'in Mekansal Üçlü Kavramsallaştırmasının Görünürlüğü: Taksim Gezi Parkı Örneği. Planlama, 28(3), 302-314. doi:10.14744/planlama.2018.25338